

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

GENERAL TRENDS OF DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTITIES IN THE NATIONAL ECONOMY

У статті проаналізовано стан та сучасні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. Визначено, що активний розвиток малого бізнесу стримується низкою факторів, урахування яких має стати напрямом удосконалення державної політики. Акцентовано, що саме малий бізнес як каталізатор економічного зростання має змогу сприяти оптимізації участі України в міжнародному поділі праці, посиленні конкурентоспроможності національної економіки, вирішення соціально-економічних проблем, пов'язаних із зайнятістю та доходами населення. Розглянуто можливості зловживання спрощеною системою оподаткування великим та середнім бізнесом, який використовує її для уникнення оподаткування. Висвітлено комплекс заходів щодо забезпечення розвитку малого бізнесу, зокрема, формування сприятливого бізнес-клімату, правове забезпечення організації діяльності та регулювання малого бізнесу, запровадження системи ефективного контролю за реальними обсягами продажів, проведенні комплексної модернізації системи оподаткування у напрямі зменшення податкового тиску на бізнес.

Ключові слова: малий бізнес, спрощена система оподаткування, суб'єкт малого бізнесу, підприємництво, податкове стимулювання.

В статье проанализированы состояние и современные проблемы развития малого

бизнеса в Украине. Определено, что активное развитие малого бизнеса сдерживается рядом факторов, преодоление которых должно стать направлением совершенствования государственной политики. Акцентировано, что именно малый бизнес как катализатор экономического роста имеет возможность способствовать оптимизации участия Украины в международном разделении труда, усилении конкурентоспособности национальной экономики, решению социально-экономических проблем, связанных с занятостью и доходами населения. Рассмотрены особенности злоупотребления от упрощенной системы налогообложения представителями крупного и среднего бизнеса для ухода от налогообложения. Освещены составляющие комплекса мер, направленных на обеспечение развития малого бизнеса, в частности, формирование благоприятного бизнес-климата, правовое обеспечение организации деятельности и регулирования малого бизнеса, внедрение системы эффективного контроля за реальными объемами продаж, проведении комплексной модернизации системы налогообложения в направлении уменьшения налогового давления на бизнес.

Ключевые слова: малый бизнес, упрощенная система налогообложения, субъект малого бизнеса, предпринимательство, налоговое стимулирование.

УДК 334.012.64 (477)

<https://doi.org/10.32843/infrastruct33-54>

Дука А.П.

д.е.н., доцент,
професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Чернігівський національний
технологічний університет

The state and current problems of small business development in Ukraine are analyzed in article. It has been determined that the active development of small business is constrained by a number of factors that should be taken into account as a direction for improving public policy. It is emphasized that small business, as a catalyst for economic growth, can help optimize Ukraine's participation in the international division of labor, strengthen the competitiveness of the national economy, address the socio-economic problems employment and income to related. The possibilities of abuse of the simplified system of taxation of the big and medium business which uses it for tax avoidance are considered. The analysis of the main indicators of small business gives reason to conclude that the realization of the economic potential of small businesses largely depends on the conditions of their development, including access to banking resources, taxation features, high level of corruption and ambiguity of criteria for identifying entities identifying business for regulatory, accounting and tax purposes. It is revealed that the presence of different criteria in Ukraine for the classification of business entities to small businesses leads to the fact that up to 38% of business entities recognized as small business during 2012-2017 are not subject to tax incentives under the simplified system taxation. On the other hand, it is emphasized that the lack of unified criteria for identifying small businesses enables individual entities to abuse the "loopholes" of the simplified tax system. Therefore, in order to prevent the use of small business as a variant of tax avoidance in the simplified taxation system in Ukraine, it is necessary to improve the mechanism of regulation of tax liabilities of small business entities that have the right to cooperate with legal entities with the results of their activity. The complex of measures for ensuring the development of small business, in particular, the formation of a favorable business climate, legal support for the organization of activities and regulation of small business, the introduction of a system of effective control over real sales, conducting a comprehensive modernization of the tax system in the direction of reducing the tax pressure on business.

Key words: small business, simplified tax system, small business entity, entrepreneurship, tax incentives.

Постановка проблеми. Високий динамізм середовища сучасної економіки спричиняє суттєві зміни в організації та розвитку основних її суб'єктів. Особливо гостро проблематика пристосованості до змін у зовнішньому середовищі бізнесу постає внаслідок зміни умов економічного зростання на основі інформатизації економічних процесів, індивідуалізації більшості потреб, що зумовлює активне використання нових технологій для ефективного розвитку виробничих процесів й забезпечення конкурентоспроможності економіки. Власне саме малий та середній бізнес у більшості

розвинених країн за таких умов формує необхідний фундамент розвитку стає його каталізатором, оскільки є більш адаптивним та гнучким до змін, дає змогу забезпечувати нарощення технологічного потенціалу та зумовлює нівелювання більшості соціально-економічних проблем у процесах державотворення.

Разом з тим, протягом тривалого періоду в стимулюванні малого та середнього бізнесу об'єктивно накопичилось значне коло невирішених проблем, які стримують розвиток цих економічних суб'єктів. Враховуючи той факт, що питання

важливості розвитку малого і середнього бізнесу з позицій його розгляду важливим джерелом доходів домогосподарств, активним учасником задоволення індивідуалізованих потреб поступово загострюються, це спричиняє у більшості випадків актуалізацію процесів стимулювання розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу для забезпечення якісних структурних трансформацій в національній економіці з орієнтацією на потреби розвитку національної промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем розвитку суб'єктів малого бізнесу у різних сферах економіки завжди перебували у центрі уваги, про що свідчать здобутки з цього наукового напрямку.

Теоретичні та практичні розробки окремих аспектів розвитку малого бізнесу, зокрема через глибинне розкриття природи їх функціонування, особливостей обліку та звітності, необхідність активізації діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу в цілому, а також напрями їх стимулювання реалізовано в дослідженнях таких науковців, Аністратенко Ю., Воронич К., Данилишик В., Маргасова В. Стегней М., Ярощевич Н. та багатьох інших.

Однак, незважаючи на значний науковий пласт розглянутих питань та розроблених науково-практичних пропозицій, частина ключових проблем розвитку цих суб'єктів викликають дискусійність та необхідність обґрунтованого розв'язання. Так, більшість проблем економічної діяльності малого бізнесу виникає внаслідок їх підвищеної чутливості до змін, залишається незадовільним і загальний стан розвитку малого бізнесу в Україні, спричинений значними прогалинами у системі державного регулювання й підтримки ведення малого бізнесу, нормативно-правовою невизначеністю умов взаємодії малого бізнесу з державними інститутами.

Постановка завдання. За сучасних умов функціонування національної економіки, саме суб'єкти малого бізнесу спроможні стати каталізатором економічного зростання, зважаючи на незначні витрати, спрощення організаційних та процедурних аспектів започаткування малого бізнесу, гнучкість структури та умов функціонування, позитивний вплив їх розвитку на формування конкурентного середовища, зайнятість населення та задоволення індивідуалізованих потреб споживачів. Однак, малий бізнес в Україні фактично знаходиться на межі виживання внаслідок низки як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, які впливають на дієвість його регулювання в Україні та належну державну підтримку розвитку суб'єктів малого бізнесу.

Мета статті полягає у виявленні загальних тенденцій розвитку малого бізнесу задля конкретизації напрямів активізації розвитку малого бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досвід розвитку країн з ринковою економікою засвідчує той факт, що основним формам малого підприємництва в їх структурі належить вагоме місце, оскільки вони є гнучкими та динамічними формами господарювання. Зокрема, за офіційними даними ООН, у розвинених країнах малі та середні підприємства залежно від країни становлять до 90–95% усіх підприємств, створюють від 30 % до 70 % національного продукту, забезпечують половину приросту нових робочих місць та зайнятості економічно активного населення [1]. Зокрема, в США малі та середні підприємства забезпечують працевлаштування понад 50% працездатного населення, в Японії – понад 70%, в європейських країнах – 50–80% [2, с. 6].

Суттєвою особливістю розвитку малого бізнесу є його переваги порівняно з великим. Насамперед, малий бізнес мобільніший та гнучкіший за великі підприємства, що дає змогу йому спростити більшість організаційних формальностей та узгоджень при здійсненні власної діяльності та прийняття внутрішньо організаційних рішень. А відтак, малі підприємства спроможні швидше реагувати на зміни в конкурентному середовищі, адаптуватися до нових вимог ринку, оперативніше впроваджувати та використовувати новачі за наявності відповідних бюджетів.

Розглядаючи проблему розвитку малого бізнесу варто відзначити основні критерії розмежування основних їх форм на законодавчому рівні. Саме визначення конкретної форми здійснення підприємницької діяльності обумовлює не лише особливості податкового, але й загального державного регулювання відповідних суб'єктів.

Так, перш за все доцільно звернути увагу, що сам термін «малий бізнес» у нормативно-правовому полі не визначений. Натомість, у ст. 42 Господарського кодексу визначено поняття «підприємництво» як «самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку». Однак, до суб'єктів малого бізнесу зазвичай відносять суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), які ідентифікуються залежно від відповідних кількісних критеріїв поділу. Критерії такого поділу СПД на конкретні різновиди містяться у ч. 3 ст. 55 Господарського кодексу України [3], а також передбачені у ст. 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4] (табл. 1).

Окрему групу критеріїв ідентифікації суб'єктів малого бізнесу визначено у Податковому кодексі України [5]. Згідно з ст. 291 Податкового кодексу для стимулювання розвитку малого бізнесу замість традиційного податку на прибуток підприємств запроваджено систему спрощеного оподат-

Критерії ідентифікації суб'єктів малого бізнесу в Україні

Суб'єкти підприємництва (фізичні особи-підприємці, юридичні особи) за розміром	Господарський кодекс України		Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»		
	Кількість працівників	Річний дохід	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників
Суб'єкти мікропідприємства	до 10 осіб	до 2 млн євро	до 350 тис. євро	до 700 тис. євро	до 10 осіб
Суб'єкти малого підприємства (МП)	до 50 осіб	до 10 млн євро	до 4 млн євро	до 8 млн євро	до 50 осіб
Суб'єкти середнього підприємства	до 250 осіб	до 50 млн євро	до 20 млн євро	до 40 млн євро	до 250 осіб
Великі підприємства	понад 250 осіб	понад 50 млн євро	понад 20 млн євро	понад 40 млн євро	понад 250 осіб

Джерело: складено за [3; 4]

кування та чотири основні групи платників єдиного податку:

– перша група (ставка 10% розміру прожиткового мінімуму) – ФОП, які здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках чи надають побутові послуги виключно населенню, не використовують працю найманих осіб, обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 300 тис. грн;

– друга група (ставка 20% розміру мінімальної заробітної плати) – ФОП, які здійснюють різного роду види діяльності та надають послуги населенню та юридичним особам за чітко визначеним переліком, можуть використовувати працю найманих осіб (до 10 осіб), обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 1,5 млн грн;

– третя група (ставка 3% доходу – якщо особа є платником ПДВ; 5% доходу – якщо особа не є платником ПДВ) – юридичні особи та ФОП, які використовують працю найманих осіб (кількість осіб не обмежена), обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 5 млн грн;

– четверта група (об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь, базою оподаткування є нормативна грошова оцінка одного гектара) – сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%.

Окремо доцільно відзначити неоднозначність в ідентифікації суб'єктів малого бізнесу у разі використання ними в цілях обліку міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), що для окремих з них стала однією з необхідних умов виходу на міжнародні ринки фінансового капіталу на чому зосереджують увагу науковці при висвітлення проблематики складання та розкриття інформації в управлінській звітності, зокрема [6]. Йдеться, передусім, про окремі види діяльності, в якій такі суб'єкти – юридичні особи функціонують та для яких використання МСФЗ є обов'язковим.

Якщо до 2012 року фінансова звітність МСФЗ в Україні складалася на добровільних засадах підприємствами для своїх іноземних партнерів, з 2012 року, у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» з'явилася вимога обов'язковості використання МСФЗ для Публічних акціонерних товариств, банків і страхових компаній. Згодом така вимога поширилась і на інших суб'єктів господарювання. Так, для підприємств, які здійснюють діяльність за переліком Кабміну застосування МСФЗ започатковано також з 2012 р. Цю групу складають підприємства, перелік яких сформовано постановою КМУ від 12.12.1994 № 827 [7]. У ньому переліку окрім традиційних копалин (марганцева руда) визначені різного роду інші варіанти (підземні води, (мінеральні, питні, промислові, технічні і т.п.), видобуток яких суб'єктом малого бізнесу спричиняє використання МСФЗ у обліку та звітності незалежно від інших критеріїв. Крім зазначених груп підприємств – МСФЗ застосовують суб'єкти малого бізнесу також, якщо вони є кредитними спілками (з 2015 р.), підприємствами, які здійснюють діяльність з управління активами (з 2015 р.), бідь-які інші підприємства, які згідно з Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» є «компаніями, що представляють суспільний інтерес» (емітенти цінних паперів, банки, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи). Враховуючи вимоги до порядку складання та подання звітності, кількості обов'язкових форм фінансової звітності, особливостей формування облікової політики за умов використання МСФЗ для окремих суб'єктів малого бізнесу це може суттєво ускладнювати їх функціонування.

Таким чином, в національній системі регулювання малого бізнесу існує паралельно три напрями ідентифікації суб'єктів малого бізнесу, здійснення яких передбачає досягнення цілей обліку, цілей оподаткування та цілей регулювання. Для цілей регулювання використовується фак-

тично дві групи суб'єктів малого бізнесу: фізичні особи-підприємці (ФОП) та юридичні особи (підприємства).

За офіційною статистикою, малий бізнес в Україні (малі підприємства та малі фізичні особи-підприємці), як і в розвинутих країнах, становлять 99% від загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, близько 25% з них фактично підприємницької діяльності не здійснюють, оскільки є неактивними чи створювалися задля використання системи спрощеного оподаткування для мінімізації в оплаті податків [8]. Слід відзначити, що загальна кількість неактивних СПД поступово скорочується, а «пик» їх закриття пов'язаний з обов'язковістю оплати єдиного соціального внеску (22% від розміру мінімальної заробітної плати) незалежно від результатів здійснення господарської діяльності. Неактивні СПД по суті стало «дорого утримувати».

Не менш важливою проблемою наявності різних критеріїв ідентифікації суб'єктів малого підприємництва приводить також до того, що від 15% до 35% активних ФОП та від 51% до 57% юридичних осіб малого бізнесу протягом 2014–2018 років не підпадало під податкове стимулювання розвитку за спрощеною системою оподаткування [8].

Таким чином, якщо розрахунково малий бізнес становить 99% всіх СПД в Україні, то під податкове стимулювання в Україні підпало від 62% (за 2014 р.) до 78% (за 2017 р.) [8]. А враховуючи, що близько 25% з них, є неактивними суб'єктами підприємницької діяльності, реальна кількість СПД, які скористались системою податкового стимулювання становить від 46% у 2015 році до 60% у 2018 році суб'єктів малого бізнесу [8]. Тому критерії віднесення суб'єкта підприємництва до малого бізнесу мають бути зміненими і єдиними законодавчо визначеними: всі суб'єкти малого підприємництва мають підпадати під систему спрощеного оподаткування, однак з чіткими критеріями ідентифікації та регулювання.

З іншого погляду, особливо важливим є визначення критеріїв чітких критеріїв регулювання діяльності малого бізнесу внаслідок можливих зловживань такими суб'єктами при використанні спрощеної системи оподаткування. Так, у роботі [9] виділено та описано щонайменше три основні варіанти зловживань суб'єктами малого бізнесу на використанні спрощеної системи оподаткування (формальне подрібнення, колаборація з великими підприємствами на загальній системі оподаткування, заміна трудових договорів на договори співпраці з ФОП). На думку авторів, зловживання з спрощеною системою оподаткування є третім за важливістю способом ухилення від сплати податків після офшорів та «податкових ям», які за оцінками USAID ЛЕВ у 2013 році склали «6,3 мільярди гривень, що склало 0,4% ВВП, що становить лише

на 10% менше, ніж сукупний дохід від єдиного податку» [9, с. 287].

Разом з тим, незважаючи на зазначене, як засвідчують наведені у таблиці 2 дані, найбільшу групу малого бізнесу в Україні становлять фізичні особи підприємці (ФОП), частка яких у загальній кількості суб'єктів господарювання становить у середньому 80%. Частка найманого персоналу у ФОП не перевищує 10–13%, спостерігається також щорічне зниження кількості найманих працівників у суб'єктів малого бізнесу від 3% до 15% протягом 2013–2015 років за одночасного зростання протягом цих років кількості суб'єктів малого бізнесу. Незначна також участь ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг – в середньому для ФОП за аналізований період складає 7% (табл. 2).

Цікавим є зріз функціонування суб'єктів малого бізнесу за видами економічної діяльності. Порівнюючи галузевий розподіл суб'єктів малого бізнесу, слід відмітити, що в Україні у торгівлі зосереджено від 51% до 60% суб'єктів малого бізнесу, в ЄС – 21%. У країнах Європи на промисловість припадає 18%, в Україні лише 6%; на будівництво в ЄС – 13%, в Україні – 2%; на транспорт і зв'язок у ЄС – 14%, в Україні лише 5%; на сільське господарство в ЄС – 11%, в Україні – 2% [10, с. 497].

Таким чином, на відміну від майже рівномірного галузевого розподілу суб'єктів малого бізнесу в країнах ЄС, для національних реалій характерне суттєве переважання малого бізнесу у торгівлі (від 50% до 60%) та сфері послуг – близько 34%; незначна частка малого бізнесу у забезпеченні зайнятості населення дає підстави підтвердити думку багатьох українських дослідників, що система податкового стимулювання розвитку малого бізнесу на основі спрощеного оподаткування є «неефективною, створює більше загроз, ніж позитивного економічного ефекту: «єдиноподатники» не створюють доданої вартості, а лише мінімізують оподаткування власних доходів; ухиляються від сплати податку з доходів фізичних осіб (найманих працівників), не оформляючи трудових відносин з ними» [9, с. 286]; великі компанії розпоршують свій бізнес шляхом оформлення власних об'єктів діяльності на спрощену систему оподаткування, в результаті бюджет недоотримує податкові надходження від сплати податку на прибуток підприємств [9, с. 286–287].

За даними ООН, на малих та середніх підприємствах виробляється від 30 до 60% національного продукту – залежно від країни, однак, національний малий бізнес, забезпечує лише до 15% ВВП. Це означає, що малий бізнес в національній економіці не виконує повною мірою функцію каталізатора розвитку. Постає питання про те, що саме стримує розвиток малого бізнесу в українських реаліях, та чим саме варто підтримувати його

Стан розвитку малого бізнесу в Україні впродовж 2012–2017 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього суб'єктів підприємництва (СПД), тис.од., в т. ч.	1600,1	1722,1	1932,2	1974,3	1865,5	1805,1
малі підприємства, тис. од.	344,0	373,8	324,6	327,8	291,2	322,9
Всього фізичні особи-підприємці (ФОП), тис. ос.	1235,2	1328,7	1591,2	1630,9	1559,2	1466,8
Частка ФОП у загальній кількості СПД, %	77,2	77,2	82,4	82,6	83,6	81,3
Річний темп приросту ФОП, %	-6,8	7,6	19,7	2,5	-4,4	-5,9
Суб'єкти малого бізнесу, тис.од.	1578,9	1702,2	1915,0	1958,4	1850,0	1789,4
Частка малого бізнесу у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	98,7	98,8	99,1	99,2	99,2	99,1
Річний темп приросту малого бізнесу, %	-6	7,8	12,5	2,3	-5,5	-3,3
Кількість суб'єктів малого бізнесу на 10 тис. осіб наявного населення, од.	275	296	374	385	369	349
Загальний обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг СПД, всього, (млрд. грн), в т. ч.	4459,8	4334,5	4459,7	5556,5	6726,7	8312,3
малі підприємства (млрд. грн)	672,7	670,3	705,0	937,1	1177,4	1482,0
ФОП (млрд. грн), з них	256,6	284,2	289,0	397,5	489,2	604,3
Частка ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг, %	5,8	6,6	6,5	7,2	7,3	7,3
Річний темп приросту обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг, ФОП, %	-8,3	21,5	10,7	1,7	37,5	23,1
Загальний обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг, отриманий суб'єктами малого бізнесу, (млрд. грн)	916,3	933,7	981,3	131,9	165,2	206,8
Частка малого бізнесу у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг, %	20,5	21,5	22	23,7	24,6	24,9
Річний темп приросту обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг малого бізнесу, %	13,4	1,9	5,1	34,4	25,2	25,2
Кількість найманих працівників СПД, млн. ос., всього, в т. ч.	8,6	8,3	7,1	6,4	6,5	6,6
Малі підприємства (тис. ос)	1951,6	1891,8	1583,0	1466,3	1505,9	1562,4
ФОП (тис.ос)	1042,7	993,8	907,0	659,5	748,0	861,3
Частка найманих працівників ФОП, %	12,1	12	12,8	10,2	11,6	13,1
Річний темп приросту найманих працівників ФОП, %	3,6	-0,3	-4,7	-8,7	-27,3	13,4
Наймані працівники у малому бізнесі, тис.ос.	2950,7	2843,9	2420,8	2098,1	2227,1	2393,3
Частка найманих працівників малого бізнесу, %	34,2	34,3	34,1	32,6	34,5	36,4
Річний темп приросту найманих працівників малого бізнесу, %	0,1	-2,8	-3,6	-14,9	-13,3	6,1
Найманий персонал у ФОП, %	11,8	11,7	12,4	10,0	11,3	12,8

Джерело: складено за [10; 11, с. 334; 12]

активний розвиток, мінімізуючи при цьому прогаліни в системі спрощеної системи оподаткування.

Перспективи розвитку малого бізнесу в національній економіці достатньо потужні, оскільки забезпечує формування прошарку нових українських виробників, нових брендів, які мають змогу не лише наповнювати внутрішній ринок якісними товарами і індивідуалізованими послугами, але й можуть конкурувати на міжнародних ринках.

Разом з тим, як засвідчують результати, отримані в рамках проекту Unlimit Ukraine, який створено на базі Європейської Бізнес Асоціації, в Україні розвиток малого підприємництва спіткають певні труднощі: з придбанням необхідного обладнання, високим податковим навантажен-

ням, недостатнім розвитком ринку збуту продукції, незахищеністю працівників цих підприємств, недостатністю фінансових ресурсів тощо. Під час опитування, підприємці зазначали, що малому бізнесу в Україні стало складніше працювати. Так, у 38,4% опитаних у 2018 році виявились незадоволеними поточним станом справ у бізнесі, тоді у 2017 році переважали позитивні настрої – 45% задоволених проти 26% негативно налаштованих [13]. Як показали результати опитування, змінилися основні проблеми, які хвилюють малий бізнес. Так, серед головних проблем 2017 року більшість підприємців називали інфляцію, у 2018 році вона заактуальністю посідає лише 4 місце (43%), оскільки бізнес більше почали турбувати високе податкове

навантаження (56%), високий рівень корупції (52%), а також війна на Сході країни (47%), з великим відривом далі визначені доступність кредитування, державна підтримка бізнесу [13].

Висновки з проведеного дослідження.

Повільне зростання питомої ваги малого бізнесу у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг ВВП, створенні нових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення при значній його частці серед загальної кількості суб'єктів господарювання засвідчує неефективність державної програми стимулювання розвитку малого бізнесу в Україні.

Проведений аналіз основних показників діяльності малого бізнесу дає підстави визначити обґрунтованим висновок, що реалізація економічного потенціалу малих підприємств багато у чому залежить від умов їхнього розвитку, в тому числі доступу до банківських ресурсів, особливостей оподаткування, високого рівня корупції та неоднозначності критеріїв ідентифікування суб'єктів малого бізнесу у цілях регулювання, бухгалтерського та податкового обліку.

Так, виявлено, що наявність різних критеріїв в Україні для віднесення суб'єктів підприємництва до суб'єктів малого бізнесу приводить до того, що до 38% суб'єктів підприємництва протягом 2012–2017 років, визнаних малим бізнесом, не підпадають під податкове стимулювання за спрощеної системи оподаткування. З іншого боку, акцентовано, що відсутність уніфікованих критеріїв ідентифікації малого бізнесу дає змогу окремим суб'єктам господарювання зловживати «прогалинами» спрощеної системи оподаткування. Тому для унеможливлення використання малого бізнесу як варіанту ухилення від оподаткування спрощеної системи оподаткування в Україні потребує вдосконалення механізм регулювання податкових зобов'язань суб'єктів малого підприємництва, які мають право співпрацювати з юридичними особами з результатами їхньої діяльності, наприклад за допомогою системи індикаторів, як то за обсягами витрат на виробництво продукції чи послуг, розроблення яких для України є перспективним напрямом дослідження світового досвіду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воронич К.М. Міжнародний досвід організації малого бізнесу та можливість його впровадження в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.10. С. 184-189.
2. Аністратенко Ю.І. Концептуалізація правового регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні: монографія. Київ: Рута, 2016. 397 с.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.12.2018)
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16 липня 1999 року

№ 996-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

5. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 № 2755-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 20.12.2018)
6. Маргасова В., Гоголь Т., Колоток В. Управлінська звітність малих підприємств (на прикладі ТОВ «Менський комунальник»). *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 265-271.
7. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення. Постанова Кабінету міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-p> (дата звернення: 20.12.2018)
8. Державна фіскальна служба України. Офіційний портал. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentri/novini/327170.html> (дата звернення 15.01.2019)
9. Данилишин В.І., Стефанків О.М. Можливості зловживання спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності та напрями її мінімізації. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. С. 285–290 URL: http://www.marketinf.od.ua/journals/2017/7_2017_ukr/50.pdf (дата звернення: дата звернення: 20.01.2019)
10. Стегней М.І., Бошинда І.М. Сучасний стан малого бізнесу: європейський досвід, національні реалії та регіональні особливості. *Економіка і суспільство*, 2018. Випуск 16. С. 495–499.
11. Ярошевич Н.Б., Кондрат І.Ю., Ливдар М.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: сучасний стан і податкові аспекти стимулювання. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 2 (13). 2019. С. 331-339.
12. Діяльність суб'єктів господарювання 2017: статистичний збірник / Державна служба статистики України. 2018. 139 с.
13. Що турбує малий бізнес? Ліга закон. Сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/184498_shcho-turbu-maliy-bznes 01.03.2019.

REFERENCES:

1. Voronych K.M. (2011). Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii maloho biznesu ta mozhlyvist yoho vprovadzhennia v Ukraini [International experience of small business organization and the possibility of its implementation in Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vol. 21.10. Pp. 184-189.
2. Anistratenko Yu.I. (2016). Kontseptualizatsiia pravovoho rehuliuвання opodatkuвання maloho ta serednoho biznesu v Ukraini: monohrafiia [Conceptualization of legal regulation taxation of small and medium business in Ukraine: monograph]. Kyiv: Ruta. (in Ukrainian)
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (in Ukrainian)
4. Zakon Ukrainy «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» [The Law of Ukraine «On accounting and financial reporting in Ukraine»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (in Ukrainian)
5. Podatkovyi kodeks Ukrainy [The Tax Code of Ukraine]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (in Ukrainian)

6. Marhasova V., Hohol T., Kolotok V. (2019). Upravlinska zvitnist malykh pidpriemstv (na prykladi TOV «Menskyi komunalnyk») [Management Reporting of Small Enterprises (for example, LLC "Minsk Communal Enterprise")]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia. Vol. 1 (17). Pp. 265-271.

7. Cabinet of Ministers of Ukraine, "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of lists of minerals of national and local importance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-p>.

8. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy. Ofitsiinyi portal. Available at: <http://sfs.gov.ua/media-tsentri/novini/327170.html> (accessed: 15.01.2019).

9. Danylyshyn V.I., Stefankiv O.M. (2017). Mozhyvosti zlovzhyvannia sproshchenoiu systemoiu opodatkuvannia, obliku ta zvitnosti ta napriamy yii minimizatsii [Synergetic effect of cluster formations and parameters of its assessment]. Regional Economics and Management: An Electronic Scientific Journal. Vol. 7. Pp. 285-290. Available at: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2017/7_2017_ukr/50.pdf (accessed: 20.01.2019).

10. Stehnei M.I., Boshynda I.M. (2018). Suchasnyi stan maloho biznesu: yevropeyskyi dosvid, natsionalni realii ta rehionalni osoblyvosti [Present state of small business: European experience, national realities and regional features]. Ekonomika i suspilstvo. Vol. 16. Pp. 495–499.

11. Yaroshevych N.B., Kondrat I.Iu., Lyvdar M.V. (2019). Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: suchasnyi stan i podatkovy aspekty stymuliuвання [Small Business Development in Ukraine: Current State and Tax Aspects of Incentives]. Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk. Vol. 2 (13). Pp. 331-339.

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018). Diialnist subiektiv hospodariuvannia 2017: statystychnyi zbirnyk [Business entities 2017: statistical compilation]. Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 139 p. (in Ukrainian)

13. Liha zakon. Sait. (2019) Shcho turbuie maliy biznes? [What bothers small businesses?] Available at: https://biz.ligazakon.net/en/news/184498_shcho-turbu-maliy-bznes (accessed: 15.01.2019).

Duka Anastasiia

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Public Administration and Organizations' Management
Chernihiv National University of Technology

GENERAL TRENDS OF DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTITIES IN THE NATIONAL ECONOMY

Formulating the goals of the article. The high dynamism of the environment of the modern economy causes significant changes in the organization and development of its main subjects. Particularly acute problems of adaptation to changes in the external environment of the business arise as a result of changing conditions of economic growth on the basis of informatization of economic processes, individualization of the majority of needs, which causes active use of new technologies for efficient development of production processes and ensuring the competitiveness of the economy. It is the small and medium-sized businesses in most developed countries that under these conditions form the necessary foundation for development, become its catalyst, as it is more adaptable and flexible to change, allows to increase technological potential and causes the leveling of most socio-economic problems in the processes of state formation.

Methodology. Proceeding from the goal, the article sets and resolves the following tasks:

- identify the basic parameters of small business functioning and characterize the positive aspects of its activity for economic development,
- reveal the advantages and disadvantages of small business
- to develop general proposals for enhancing the functioning of small businesses in the national economy.

To accomplish the tasks set forth above, the following scientific methods were used: scientific research and generalizations to identify major trends in small business development; comparative method in the process of analyzing the experience of the European Union and Ukraine on selected indicators of small business development.

Results. The slow growth of the share of small business in the total volume of sold products, works, GDP services, job creation and providing employment for a considerable part of the total number of economic entities testifies to the ineffectiveness of the state program for stimulating small business development in Ukraine.

The analysis of the main indicators of small business activity gives grounds to determine the justified conclusion that the implementation of economic

The potential of small businesses depends largely on the conditions of their development, including access to banking resources, taxation features, high levels of corruption, and the ambiguity of the criteria for identifying small business entities for regulatory, accounting and tax purposes.

Practical implications. Thus, it was found that the existence of different criteria in Ukraine for the classification of business entities to small businesses leads to the fact that up to 38% of business entities recognized as small businesses in 2012-2017 are not subject to tax incentives for simplified taxation system. On the other hand, it is emphasized that the lack of unified criteria for identifying small businesses enables individual entities to abuse the "loopholes" of the simplified tax system.

Value (originality). In order to prevent the use of small business as a variant of tax avoidance, the simplified taxation system in Ukraine justifies co-adjusting the directions of improving the tax obligations of small business entities that have the right to cooperate with legal entities with the results of their activities, such as through a system of indicators, such as in terms of the cost of production of products or services, the development of which is a promising avenue for exploring world experience for Ukraine.